

Ornitologický park Josefovské louky

Text: Denisa Mikešová

Foto: Denisa Mikešová a Česká společnost ornitologická

Nedaleko Josefovské pevnosti u Jaroměře vzniká první soukromá ornitologická rezervace v České republice. Jedná se o zcela ojedinělý projekt, který si dal za úkol vytvořit vhodné podmínky pro návrat mokřadních druhů ptáků na dříve zaplavované louky v nivě Metuje a současně zachovat zemědělské obhospodařování luk.

Území zpřístupněné lidem

Z ornitologových rukou vylétl poslední drobný pěvec – sýkora modřinka. Ukázka kroužkování ptáků skončila. Vzápětí se naši skupiny ujal botanik a provedl nás po svahu suché sveřepové louky, jejíž název je odvozen od dominující trávy – sveřepu vzpřímeného (*Bromus erectus*). Dozvěděli jsme se, že louka, po níž procházíme, je chráněným územím, neboť zde na podzim rozkvétá vzácný hořeček brvitý. Momentálně však svah zdobily bílé hlavičky vysoké byliny jetele horského, fialové kvítky šalvěje luční a dekorativně vyhlížející travička třeslice prostřední. Botanik

nás seznámil i se dvěma českými orchidejemi: běžným bradáčkem vejčitým (*Listera ovata*) a o poznání vzácnější okroticí bílou (*Cephalanthera damasonium*). Orchideje vyrůstaly nedaleko sebe na kraji křovisek. Avšak kdybychom na to nebyli upozorněni, zřejmě bychom tyto dvě rostliny do čeledi vstavačovitých (lat. *Orchidaceae*) nepřiradili.

Sotva jsme sestoupili ze svahu, čekal na nás ošetřovatel Záchrané stanice Jaromeř se svými nedostlými svěřenci: ochmýřeným kalousem ušatým, ukřičenou mladou strakou a raritou, mládětem ořešníka kropenatého. Poté jsme se přesunuli na bývalé vojenské cvičiště, které

▲
Letecký pohled
na ornitologický park
Josefovské louky

je ke spokojenosti ochránců přírody dosud využíváno nadšenci vojenskou technikou. Většina zdejších druhů rostlin totiž potřebuje během roku „rozjezdit“, aby napřesrok opět prospívaly.

Když jsme překročili vodní kanál tvořící jižní hranici parku Josefovské louky, smrákalo se. Nad hlavami nám přelétl netopýr a z vysokého travnatého porostu se začali chraplavě ozývat chřástalové. Mlha, valící se v cárech nad podmáčenou krajinou, dodávala místu pohádkové kouzlo. Zastavili jsme u tůně a za chvíli jsme měli možnost zblízka si prohlédnout odchyceného pavouka čelistnatku, vodomila či střevlíka zrnitého. Dozvěděli jsme se o nich hodně zajímavého, a přeci na nás snad ještě zajímavější část programu čekala.

Zatímco se ornitologové snažili za černočerné tmy pro nás odchytit chřástala či křepelku, odebrali jsme se na vyvýšené místo, kde nás již očekával entomolog. Utvořili jsme půlkruh kolem bílého plátna ozářeného rtuťovou výbojkou a poučení, že většina našich motýlů (zhruba dvě třetiny) létá právě v noci, jsme čekali, zda i nás nějaký poctí návštěvou. Vyjasnilo se a ochladilo, což nebyly pro motýly ideální podmínky. Přesto jsme se dočkali alespoň zubočárníka zeleného, osenice čekankové, štetconoše ořechového nebo bílého, černě tečkovaného přástevníka mátového. Zkušené oko entomologovo je nepochopitelně určovalo ještě dříve, než dosedli.

Ačkoli chřástal ani křepelka nebyli dosud odchyceni, pár minut po půlnoci jsme se rozloučili s pořadatelem noční veřejné exkurze na Josefovských loukách a nabití vědomostmi i nevšedními zážitky jsme spokojeně odkráčeli vstříc posteli.

▲ *Okrotice bílá*

▼ *Mládě kalouse ušatého*

- ▲ *Pěnice vlašská*
- ▼ *Sýkora modřínka*

Ornitologové i entomolog nadšeně pokračovali „v lovu“.

Zrod ornitologického parku

Někdy kolem roku 1905 byl dokončen závlahový systém náпустných, odvodňovacích a spojovacích kanálů, který se táhne kolem řeky Metuje od Nového Města po Jaroměř. Náпустné kanály byly využívány v době sucha k vytvoření umělé povodně nebo k regulaci přirozených záplav. Voda, která se rozlila do luk, s sebou nesla velké množství bahna. Bahno se usadilo na loukách, poskytlo živiny trávě a tím pádem zvýšilo její produkci. Odvodňovací kanály pak umožnily vodu z luk zase rychle odvést, neboť jinak by se celé území proměnilo v bažinu a zemědělské obhospodařování by nebylo možné. Po svedení vody, kdy se lokalita opět vysušila, se louky kosily nebo spásaly.

Ještě v 80. letech minulého století byl závlahový systém funkční. V období, kdy louky byly zaplaveny, zde ornitologové pozorovali bahňáky a racky, v době hnízdění začátkem července sem podle jejich záznamů přilétlo na osmdesát čápů bílých, byli zde pozorováni čápi černí. V dalších letech se však závlahový systém přestal využívat, ptáci ztratili potravní základnu a louky postupně osiřely.

Nivních luk v Česku ubývá. Lokality jsou natrvalo vysoušeny kvůli zemědělské činnosti. Nicméně Josefovské louky díky závlahovému systému poskytují ideální podmínky jak pro luční ptáky a bahňáky, tak de facto i pro zemědělce. Především z historie se ví, že takovéto společné „soužití“ možné je: zemědělství zde fungovalo a ptáci zde byli. A tak se zrodila myšlenka vybudovat první ornitologickou

INFOBOX:

Možnosti, jak pomoci realizovat projekt Ptačího parku Josefovské louky, informace o plánovaných akcích či aktuální zprávy přímo „z terénu“, vč. kompletního seznamu pozorovaných druhů ptáků, najdete na www.josefovskelouky.cz

rezervaci v České republice. První kroky k její realizaci byly učiněny roku 2008. Součástí projektu se stal nejen návrat ptačích druhů, které na nivních loukách hnízdí, ale i zachování zemědělské činnosti. Od samého počátku je oblast postupně zpřístupňována veřejnosti a během roku tady probíhají také pravidelné exkurze a výukové programy pro školy.

Čáp bílý

Návraty

Díky intenzivnímu monitoringu je jasné, že se na Josefovské louky po mnoha letech opět vrací život a ptáčích druhů nadále utěšeně přibývá. Bylo jich zde již napočítáno úctyhodných 145. Některé druhy se zdrží jen krátce, jiné využívají louky jako celoroční stanoviště (např. volavka popelavá).

Prvním velkým činem v rezervaci bylo vybudování hnízdní podložky pro čápa bílého. Bylo také vyhloubeno 18 tůní, které přirozeně zarostly rákosem a staly se útočištěm pro obojživelníky. Díky nim byla populace obojživelníků doslova obnovena. Před vyhloubením tůní totiž prakticky žáby na loukách nebyly. Dnes jsou takřka na každém kroku. Nejvýznamnějším druhem, který se na loukách objevil, je však bezesporu kriticky ohrožený čolek velký.

Kohoutek luční

Standardní živou složku jezírek tvoří především dravé larvy jepic, vážek a potápníci. Jejich zásluhou se zde nemohou přemnožit komáři.

Ptáci se na zavodňované ploše začali objevovat automaticky. Mezi dnešní nejběžnější obyvatele Josefovských luk patří pěníce hnědokřídlá, cvrčilka zelená nebo rákosník zpěvný. Ze zajímavějších druhů zde pravidelně hnízdí např. slavík obecný. V současnosti Josefovské louky hostí několik kusů kriticky ohroženého chřástala polního. Ojedinele nivní louky využívá i moudivláček lužní. Několikrát zde byly pozorovány bekasiny otavní a slučky malé a v rákosině u břehu Staré Metuje byl odchycen i slavík modráček.

Nedlouho po posekání části lučních porostů byly při sběru potravy vyplašeny i kolihy velké a kolihy malé, vícekrát byli ornitology spatřeni vodouši rudonozí.

Během zimních měsíců jsou na nezamrzlém toku Staré Metuje k zastizení, kromě běžných březňáček, morčáci velcí či přezimující potápky malé. V zimě roku 2012 byly na Josefovských loukách viděny husy běločelé a husy velké a v hejnu hřivnáčů sbírajících na zemi potravu dva holubi doupňáci.

Za vzácné druhy ptáků můžeme jmenovat pozorování ohroženého chřástala kropenatého. Je kriticky ohrožený v celé Evropě. Z dravců můžeme zmínit například vzácného kalouse pustovku, orlovce říčního či sokola stěhovavého.

Na břehu Staré Metuje byly také postaveny dva hnízdní kontejnery pro ledňáčky, kteří sice v lokalitě létali, ale na opevněných říčních březích nenacházeli vhodné podmínky ke hnízdění.

Josefovské louky

Trnitá cesta

U vstupu do ptačího parku, který dnes označuje návštěvnická tabule, je v plánu rekonstrukce vstupního objektu a výstavba stezky zakončené pozorovací věží, po parku pak vybudování několika pozorovatelem, které zajistí, aby se návštěvníci dostali do bezprostřední blízkosti ptáků, ale zároveň zůstali skrytí a neplašili je.

Plánů a vizí, jak by měla rezervace vypadat, je mnoho. Základním pilířem k vybudování parku je však jednoznačně vlastnictví pozemků. Pozemky Josefovských luk patří většinou soukromým vlastníkům. Lidé je zdědili. Někdy má jeden pozemek majitelů hned několik. Parcely jsou malé, často jen stovky nebo tisíce metrů čtverečních. Hospodařící zemědělci však běžně využívají velké plochy, řádově desítky hektarů a více. Pozemky k hospodaření si z valné části pronajímají. Platí tedy, že vlastník většinou nehospodaří a zemědělec většinou obdělává pronajatou půdu.

Česká společnost ornitologická (ČSO) tedy pozemky na Josefovských loukách vykupuje od vlastníků a zároveň je pronajímá zemědělcům, protože louky zůstanou loukami jedině tehdy, když se na nich bude hospodařit. Dlouhodobě nekosená louka zaroste křovím a časem se změní v les, což rozhodně není cílem budované rezervace.

Josefovské louky se rozkládají na ploše 76 ha. Ornitologové tuto plochu postupně vykupují. Aktuálně je ve vlastnictví ČSO již 13,5 ha. Prostředky na výkupy pozemků pocházejí výhradně z darů členů ČSO a dalších příznivců Josefovských luk, protože peníze z grantů a dotací na výkupy pozemků využít nelze. Z těch se platí bagrování tůní, opravy závlahového systému či organizace programů pro školy. Pomoci s výkupy dalších pozemků mohou všichni; za 1200 Kč lze koupit 100 m² (podrobnosti najdete na www.josefovskelouky.cz).

Letitý sen ornitologů se začíná pomalu plnit. Cesta k jeho dosažení je však dlouhá a trnitá. ■

Čejka chocholatá